

İTİRAZ EDİLMEMEYEN FATURANIN MALIN TESLİM EDİLMİŞ VE İŞİN YAPILMIŞ OLDUĞUNU GÖSTERİP GÖSTERMEYECEĞİ

(Whether an Invoice Which Has Not Been Objected to Shows That The Goods in Question Have Been Delivered and/or The Work in Question Has Been Performed)

Prof. Dr. Murat ALIŞKAN*

ÖZET

eTTK-1956 m. 23/f.1 (TTK. m. 21/no.1) hükmüne dayanılarak itiraza uğramayan faturanın, konusu olan malın teslim edildiğini, işin yapılmış olduğunu da göstereceği ileri sürülmüştür. Bugün de sözleşmenin ifası ile ilgili bir belge olan faturanın, itiraza uğramaması üzerine, istisnaî haller dışında sözleşmenin ifa edildiğini göstereceği savunulur. TTK. m. 21/no.1'e göre faturanın geçerliliği ya da hukuki sonuçlar doğurabilmesi için, geçerli bir sözleşmeye dayanılarak düzenlenmiş olması şarttır. Yoksa, faturaya itiraz edilmemiş olması, sözleşmenin varlığını göstermez. TTK. m. 21/no.2 hükmündeki karine de faturaya yazılması olağan olan içerik bakımındandır. Şu halde; süresi içinde faturaya itiraz edilmemekle birlikte, uyumsuzluk söz konusu ise, sözleşmenin varlığını ve kural olarak, malın teslim edildiğini, işin görüldüğünü, diğer bir menfaatin sağlandığını ispat yükü, bu hususları iddia eden konumundaki faturayı düzenleyip gönderen taraf üzerindedir (TMK. m. 6; HMK. m. 190/no.1).

Anahtar kelimeler: Fatura, faturaya itiraz, karine, sözleşme, ifa, ispat yükü.

Abstract

It's been alleged that according to repealed Turkish Commercial Code dated 1956 art. 23/1 (current Turkish Commercial Code art. 21/no. 1), an invoice which has not been objected to, shows that the goods in question have been delivered and/or the work in question has been performed. Even today it's defended that a not-objected invoice, which is a document relating to the execution phase of the contractual relationship, shows apart from some exceptional circumstances that the obligations arising from the contract have been fulfilled. According to

* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı Öğr. Üyesi.

the Turkish Commercial Code (TCC) art. 21/no. 1, for an invoice to be valid or to have legal consequences, it's conditioned that the invoice is issued based on a valid contract. Otherwise, not objecting to an invoice doesn't prove the existence of any contract. Accordingly, the presumption made in TCC art 21/no. 2 is related to the ordinary content of the invoice. Therefore, even though the objection to the invoice wasn't made in due time, in the event of a dispute, the burden of proof about the existence of contract and in principle delivery of goods, performing of the work or affording of another interest, is up to the issuer/sender of the invoice who'd be also in position of claimant (Turkish Civil Code art. 6; Civil Code of Procedure art. 190/no. 1).

Keywords: Invoice, objection to invoice, presumption, contract, execution, burden of proof.

Y. 11. HD., T. 5.5.2005, E. 2004/7832, K. 2005/4738: "...Dava, taşıma sözleşmesine dayalı takibe yapılan itirazın iptali istemine ilişkindir.

Davacı taşıyanın düzenlediği fatura, davalı taşıtan tarafından süresinde itiraza uğramamış ve takip dosyasında temel ilişki benimsemek suretiyle faturadaki miktarın bir kısmı olan 5000 USD'lik bölüm fatura tarihi esas alınarak ödenmiştir.

Mahkemece, benimsenip hükme dayanak yapılan bilirkişi raporu doğrultusunda, davacı taşıyanın taşıma işini gereği gibi yapmadığının tespitine rağmen, davalı taşıyanın yukarıda yazılı faturayı ticari defterlerine kaydetmesi ve TTK'nın 23. maddede hükmünce 8 günlük sürede itiraz etmemesi ve dolayısıyla fatura münderecatının aynen kesinleştiği sonucuna varılarak, davanın kabulüne karar verilmiştir.

Oysa, faturanın içeriğine 8 gün içerisinde itirazda bulunulmadığı takdirde sadece faturada belirtilen verilerin doğru olduğu karinesi doğar; yoksa faturanın verilmesine neden olan iş veya hizmetin de yapılmış olduğunun kabulü anlamını taşımaz. Uyuşmazlık halinde, işin yapılmış olduğunun kanıtlanması gerekir. Ayrıca, davalıya tebliğ edilmiş olan fatura içeriğinin kesinleşmesi söz konusu olamaz. Faturanın deftere kaydı taşımanın gerçekleştiğine yalnızca karine teşkil eder. Bu karinenin aksinin ispatı her zaman olanaklıdır.

Somut olayda, taraflar arasında temel ilişkide davalı tarafından davacının edimini yerine getirmediği savunulup uyuşmazlık konusu edildiğine göre, Dairemiz'in 2.6.2003 gün 234-5836 nolu ilamına yanlış anlam yüklenerek faturanın kesinleştiğinden söz edilmesi olanaklı değildir.

Bu durumda, mahkemece, yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde, taraflar arasındaki temel ilişki olan taşıma ilişkisinde davacının edimini yerine getirip getirmediği hususunda ispat yükünün davacı da olduğu gözetilmek, davacıya ispat olanağı sağlanmak ve sonucuna göre karar verilmek gerekirken, yerinde bulunmayan yazılı gerekçelerle yazılı şekilde karar verilmesi doğru görülmemiştir...¹

¹ Kazancı İBB.; YKD., C.31, Ağustos 2005, S.8, s. 1234 vd.; MOROĞLU/KENDİGELEN, s. 64.

I. Bir görüş² uyarınca, “Ticari işletmesi icabı bir mal satmış veya imâl etmiş veyahut bir iş görmüş yahut bir menfaat temin etmiş olan tacirden, diğer taraf kendisine bir fatura verilmesini ve bedeli ödemiş ise bunun da faturada gösterilmesini isteyebilir.” diyen eTTK-1956 m. 23’ün, faturanın istenebilmesinde ve alınmasında hareket noktası, malın satılması, imal edilmesi, işin görülmesi, menfaatin sağlanmasıdır. Faturayı alan kimsenin 8 günlük süre içinde münderecatına itiraz edebilmesi hakkı da aslında, faturada belirtilen karşılığın yerine getirilmemiş olması halinde bir teminat olabilir. Bu süreyi susmakla geçiren faturayı alan kimsenin, artık malı almadığı veya imal ve teslim edilmediği, işin görülmediği, menfaatin sağlanmadığı iddia-

Aynı yönde; Y. 19. HD., T. 14.10.2014, E. 2014/11846, K. 2014/15110 (Kazancı İBB.); Y. 11. HD., 01.06.2009, E. 2240, K. 6610 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2013/C.I, s. 1154); Y. 3. HD., T. 13.6.2012, E. 11680, K. 15068 (**PULAŞLI**, s. 18); Y. 11. HD., T. 27.02.2009, E. 12545, K. 2262 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2013/C.I, s. 453-454,1155-1156); Y. 15. HD., T. 31.10.2007, E. 2006/6537, K. 2007/6823 (YKD., C.34, Ağustos 2008, S.8, s. 1568-1570), Y. 15. HD., T. 07.03.2008, E. 2007/2029, K. 2008/1483 (YKD., C.35, Mart 2009, S.3, s. 497-499); Y. 11. HD., T. 16.03.2006, E. 2039, K. 2756 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2013/C.I, s. 1157); Y. 19. HD., T. 17.03.2003, E. 457, K. 2266 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2013/C.I, s. 1163); Y. 3. HD., T. 29.5.2000, E. 2000/4885, K. 2000/5011 (aşa. dn.40); Y. 19. HD., T. 30.11.1992, E. 1992/2335, K. 1992/6296 (YKD., C.19, Ağustos 1993, S.8, s. 1222-1223; **MOROĞLU/KENDİGELEN**, s. 61; **SAKA**, s. 134-135 dn.65; **DERYAL**, s. 54-55 dn.7); Y. 15. HD., T. 23.11.1992, E. 1992/4618, K. 1992/5448 (YKD., C.19, Ağustos 1993, S.8, s. 1203-1204; **MOROĞLU/KENDİGELEN**, s. 61; **KUBİLAY/GÖKSOY/AYAN/YILDIRIM**, s. 143-144; **ARKAN**, s. 154 dn.2; **DERYAL**, s. 54 dn.6; **SAKA**, s. 134 dn.64); Y. 11.HD., T. 7.10.1991, E. 1990/3048, K. 1991/5163 (**DOĞANAY**, s. 222 dn.155); Y. 11. HD., T. 06.11.1990, E. 6490, K. 7054 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I, s. 720); Y. 11. HD., T. 03.10.1989, E. 5204, K. 5002 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I, s. 717); Y. 11. HD., T. 22.12.1987, E. 5011, K. 7508 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I, s. 713); Y. 11. HD., T. 05.12.1986, E. 6553, K. 6566 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I, s. 712; **UÇAR**, s. 51); Y. 11. HD., T. 27.05. 1986, E. 2450, K. 3233 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I, s. 711); Y. 11. HD., T. 2.4.1986, E. 986/1599, K. 986/1911 (**BASBUĞOĞLU**, s. 56); Y. 11. HD., E. 1986/5016, K. 5415 (**ÜNAL**, s. 138 dn.225 ve ilgili metin); Y. HGK., T. 10.10.1979, E. 1977/11-1317, K. 1295 (İKİD., Yıl:20, Mayıs 1980, S. 233, s. 7660-7661; **ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I, s. 708; **MOROĞLU/KENDİGELEN**, s. 58; **DOMANIÇ**, s. 146; **ÇEVİK**, s. 170; **ALVER**, s. 49 dn.38); Y. 11. HD., T. 7.11.1979, E. 979/5074, K. 5080 (**UÇAR**, s. 49; **BASBUĞOĞLU**, s. 55); Y. 11. HD., T. 3.4.1978, E. 1978/1788, K. 1978/1687 (aşa. dn.40); Y. 11. HD., T. 19.4.1977, E. 1977/1857, K. 2032 (İKİD., Yıl:20, Mayıs 1980, S. 233, s. 7660-7661; **DOĞANAY**, s. 218 dn.145; **SAKA**, s. 134 dn.64; **DERYAL**, s. 54-55 dn.7).

² **SENGİR/TARAY**, s. 7 ve bilgi için, **ÜNAL**, s. 176 dn.320. Öte yandan, eTTK-1926 (m. 684, m. 695) döneminde **Hırş**’in de bu görüşte olduğu söylenebilir (bkz. s. 598). Y. 15. HD.’nin yeni bir kararında (T. 9.12.2015, E. 2015/4557, K. 2015/6289) da şu ifadelerin yer aldığı görülmektedir: “...TTK 21/1. maddedeki Ticari işletmesi bağlamında bir mal satmış, üretmiş, bir iş görmüş veya bir menfaat sağlamış olan tacirden, diğer taraf, kendisine bir fatura verilmesini ve bedeli ödemiş ise bunun da faturada gösterilmesini isteyebilir düzenlemesi de faturanın mal ve hizmet teslimi üzerine düzenleneceğini ortaya koymaktadır.” Kararda, devamlı “Faturaya ilişkin bu hükümler gözetildiğinde ayıptan doğan zararın giderilme bedeline ilişkin kesilen yansıtma faturası davalıya bizzat yapılmış bir teslim ve işgörme olgusunu...” ispatlamaz denilmektedir (Kazancı İBB.).

sında bulunması beklenemez. Şu halde, itiraza uğramayan fatura münderecatı malın teslim edilmiş olduğunun ayrıca ispatı gerekmez.

Burada, eTTK-1956 m. 23/f.1 (TTK. m. 21/no.1) hükmüne dayanıldığı görülmektedir. Öte yandan da faturayı alan kimsenin, aldığı tarihten itibaren 8 gün içinde münderecatı hakkında bir itirazda bulunmadığı takdirde bu münderecatı kabul etmiş sayılacağını öngören eTTK-1956 m. 23/f.2 (TTK. m. 21/no.2) hükmünün, yalnız malın evsafı değil; aynı zamanda kendisinin de kabulünü gösterdiği ileri sürülmektedir³.

Fatura kelimesinin anlamı üzerinde de duran bu görüş uyarınca; sözlüklerdeki anlamı itibariyle fatura; yapılmış, verilmiş, gönderilmiş, iş, imal ve hizmeti gösterir; yoksa, ileride yapılacak, verilecek iş ve malı belirtmez⁴.

Fransız hukukunda, fatura hakkında uzun süre çekimser ve tereddütlü kalınmış, daha sonradan, İsviçre ve İtalya'daki uygulamanın etkisiyle itiraz edilmeyen faturanın malın kayıtlara uygun olarak teslim edildiğini gösterdiği sonucuna varılmıştır⁵.

Yargıtay'ın da önceki dönemlerde, bu görüşün kabul ettiği üzere, itiraza uğramayan faturanın malın teslim edildiğini gösterdiği yönünde kararlar verdiği görülmektedir⁶. TD., T. 13.2.1959, E. 2606, K. 2833: "I – TTK. 23 üncü maddesine göre bir faturayı alan kimse tacir olsun, olmasın, aldığı tarihten itibaren sekiz gün içinde o faturanın münderecatı hakkında bir itirazda bulunmadığı takdirde, münderecatını kabul etmiş sayılır II – Bu itibarla, dâvacı ticaret şirketi tarafından dâvalı Devlet Havayollarına satıldığı iddia olunan mallara ait faturaların dâvalıya tebliğ olunup da dâvalı müessese tarafından da müddetinde itiraz olunmadığının sübutu halinde faturalar münderecatının tahsiline karar verilmesi icap eder."⁷

TD., T. 16.10.1969, E. 68/3485, K. 69/4769: "...Davalı son celsede 28/X1966 tarihli faturada yazılı işlerin yapılmadığını müdafaa etmiştir. 23'ncü maddenin 2'nci

³ SENGİR/TARAY, s. 9-10.

⁴ SENGİR/TARAY, s. 2.

⁵ SENGİR/TARAY, s. 8.

Fransız hukukunda, faturanın malın teslimine kesin karine teşkil ettiğine ilişkin kararların dayanağı olarak görülen Fransız Temyiz Ticaret Dairesi'nin, 19 Haziran 1958 tarihli kararında şöyle denilmektedir: "İhtilaf mevzuu faturalara karşı diğer tarafça hiçbir itiraz yapılmadığı cihetle bu faturada evsafı bildirilen malların lehdarı tarafından alındığının kabulü gerekir. Bu bakımdan malın alınmadığına dair muhatabın itirazı halinde Mahkeme kati delil olarak faturaya göre karar vermek hakkını muhafaza eder." (SENGİR/TARAY, s. 8-9).

⁶ SENGİR/TARAY, s. 7,8.

⁷ DOMANIÇ/ÇAMOĞLU, s. 47; SENGİR/TARAY, s. 7.

TD., T. 221.1959, E. 1959-75, K. 192: sayılı kararında da buzdolabını davalıya satın bir fatura tanzim eden altını imzaladıktan sonra davalıya veren davacının bedel tahsiline ilişkin talebine karşı davalının buzdolabı motorunun değiştirildiğine dair definin varit olmayacağı, faturada evsafı belirtilen ve dolabın gösterildiği şekilde teslim alındığının kabulü gerekeceğini öngörmüştür (bkz. SENGİR/TARAY, s. 7).

fıkrası ile kabul edilen esas, dâvacıyı ispat külfetinden kurtarmağa matuf olup, buna karşı her türlü def'i ileri sürülebilir. Dâvalı bu işlerin yapılmadığını beyan ettiğine göre, kendisine bu yönden ispat külfeti tahmil edilerek sonucuna göre bir karar verilmesi gerekir...⁸ Görülüyor ki; eTTK-1956 m. 23/f.2 (TTK. m. 21/no.2) hükmüne dayanılarak, itiraza uğramayan faturanın verilmesine neden olan işin yapılmış sayılacağı, aksini ispat külfetinin bunu iddia eden üzerinde olduğu kabul edilmiştir.

Buna karşılık, daha eTTK-1926 döneminde, bu Kanun m. 684 uyarınca mün-derecatı kabul edilmiş sayılan faturanın, inkâr edilen teslimatın yapıldığını ispata yetmeyeceği yönünde karar verilmiştir⁹.

Öğretide bugün de itiraza uğramayan faturanın, malın teslim edildiğini, işin yapılmış olduğunu göstereceği savunulmaktadır. Şöyle ki; akdin ifası ile ilgili bir belge olan fatura, istisnaî haller dışında akdin ifa edildiğini de gösterir. Örneğin, faturaya itiraz edilmemesi üzerine, işin yapıldığı yönünde aksi ispat edilebilen bir karine doğar ve bu durumda ispat yükü, işin yapılmadığını iddia eden tarafa düşer¹⁰.

Yargıtay'ın yerleşik içtihadı ise, 11. HD.'nin bu inceleme konusu kararında (T. 5.5.2005, E. 2004/7832, K. 2005/4738) olduğu gibi, süresi içinde itiraz edilmeyen faturanın, konusu olan malın teslim edilmiş, iş veya hizmetin yapılmış olduğunun kabulü anlamına gelmeyeceği yönündedir¹¹.

II. VUK.'a göre fatura, malın teslimi veya hizmetin yapıldığı tarihten itibaren azami yedi gün içinde düzenlenir. Bu süre içerisinde düzenlenmeyen faturalar hiç düzenlenmemiş sayılır (m. 231/no.5). TTK.'da böyle bir fatura düzenleme süresi öngörülmüş değildir¹². VUK. m. 231/no.5'teki, söz konusu yedi gün içinde düzenlenmeyen faturanın hiç düzenlenmemiş sayılması yaptırımını da ticaret hukuku alanında (TTK. m. 21, m. 1530/no.2 vd.) uygulanmaz¹³. Dolayısıyla, VUK. m. 231/no.5'teki süre geçtikten sonra düzenlenen faturayı, aynı hüküm uyarınca "hiç düzenlenmemiş" sayan Yargıtay kararlarını, bu yönden isabetli bulmuyoruz¹⁴.

⁸ Batider, Aralık 1970, C.V, S.4, s. 828-829; **MOROĞLU/KENDİGELEN**, s. 60; **KURU**, s. 2016.

⁹ 27.2.1934 Tarihli bu karar için bkz. **SENGİR/TARAY**, s. 8.

¹⁰ **ÜNAL**, s. 67-68,123,136,175,176. **DERYAL**, s. 55'e de bkz.

¹¹ Bkz. yuk. dn.1 ve ilgili metin.

¹² **ÜNAL**, s. 122; **BOZER/GÖLE**, s. 71; **BAHTİYAR**, s. 102; **ÇAĞLAYAN**, s. 223.

¹³ Bu görüşte, **DOMANIÇ**, s. 137-138; **ARKAN**, s. 151-152; **DOMANIÇ/ULUSOY**, s. 228; **ÜNAL**, s. 123; **ERTAN (ÜLGEN/HELVACI/KENDİGELEN/KAYA)**, s. 285; **BAHTİYAR**, s. 102; **KAYAR**, s. 162-163; ayrıca, **ÇAĞLAYAN**, s. 223; **AYDOĞDU/AYAN**, s. 248 dn.516; **AYHAN/ÖZDAMAR/ÇAĞLAR**, s. 184.

¹⁴ Y. HGK., T. 13.10.2004, E. 2004/ 19-456, K. 2004/531: "...Somut uyumsuzlukta vergiyi doğuran olay, taraflar arasındaki taşınmaz satımıdır. Bu satımın yapılmasıyla birlikte, devlet Katma Değer Vergisi alma hakkına sahip, satıcı da bunu ödemekle yükümlü olmuştur. Taraflar, sözleşme aşamasında, satış bedeline bu verginin de dahil olup olmadığına dair bir kararlaştırmada bulun-

Genellikle, faturanın, teyit mektubu (TTK. m. 21/no.3) gibi sözleşmenin kurulması değil, taraflar arasındaki sözleşmenin “ifa” sı (=yerine getirilme) aşamasıyla ilgili bir belge¹⁵ ya da “icra” aşamasına ilişkin bir belge¹⁶ olduğu tespit ve ifade edilir. Buna karşılık, ¹⁷. faturanın ifa ile ilgisi olmadığı da söylenmiştir. Bu konudaki bir diğer ifade uyarınca ise, fatura, sözleşmenin icrasını veya icrasına girildiğini gösteren bir belgedir¹⁸.

Söz konusu sözleşme; satış ya da iş görme sözleşmesi¹⁹ veya diğer bir sözleşmedir²⁰.

mamışlar; davacı satıcı, Katma Değer Vergisi’ni satış bedelinden ayrı olarak gösterip, davalı alıcının bilgisine ve onayına sunmamış, satış işlemi geçerli şekilde yapıp, satış bedelini aldıktan ve böylece davalı ile aralarındaki hukuki ilişki sona erdikten yaklaşık altı ay sonra, Katma Değer Vergisi içeren bir fatura düzenleyip davalıya tebliğ etmiş, ödeme isteminde bulunmuştur. Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde bu istemin hukuki dayanağı bulunmamaktadır. Kaldı ki, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu’nun (uyuşmazlığa konu Katma Değer Vergisi’ni içeren faturanın düzenlendiği 18.6.1999 tarihinde yürürlükte bulunan 4.12.1985 gün ve 3239 sayılı Kanun ile değişik) 231/5. maddesi; faturanın, malın tesliminden itibaren en çok on gün içinde düzenlenmesi gerektiği; bu süre içerisinde düzenlenmeyen faturaların hiç düzenlenmemiş sayılacağı hükmünü taşımaktadır. Somut olayda, davacının tapudaki satış işlemi üzerinden yaklaşık altı ay geçtikten sonra düzenlediği 18.6.1999 günlü faturanın, bu hüküm anlamında hiç düzenlenmemiş sayılması gerektiği de açıktır.” (Kazancı İBB.; **MOROĞLU/KENDİGELEN**, s. 59). Keza, Y. 15. HD., T. 9.12.2015, E. 2015/4557, K. 2015/6289 (Kazancı İBB.).

Bu arada, VUK. uygulamasında da bu Kanun m. 231/no.5’teki süreden sonra düzenlenen faturanın hiç düzenlenmemiş sayılması ağır bir sonuç olarak görülmekte ve özel usulsüzlük cezasının yeterli olacağı savunulmaktadır (ÜNAL, s. 123 ve orada dn.194).

¹⁵ Bkz. **ARKAN**, s. 150,152,153; **ÜNAL**, s. 11,34-35,63,67,133,135,136,137,175,255; **ARSLANLI**, Ticarî Bey’, s. 118; **KARAHAN**, s. 107-108,108-109; **KARAYALÇIN**, s. 224; **AYHAN/ÖZDAMAR/ÇAĞLAR**, s. 185,186; **TUNA**, s. 66; **BATTAL**, s. 79,82,92; **BAHTİYAR**, s. 102; **ERTAN (ÜLGEN/HELVACI/KENDİGELEN/KAYA)**, s. 275,277,278; **HİRŞ**, s. 598; **KARAYALÇIN**, s. 224; **ENGİN**, s. 263,264,265; **BİLGİLİ/DEMİRKAPI**, s. 94; **DERYAL**, s. 53; **KAYAR**, s. 161-162; **SAKA**, s. 131,134; **KUMKALE**, s. 27; **ALIŞKAN**, s. 24,25,26. Y. İBK., T. 27.06.2003, E. 2001/1, K. 2003/1 (R.G., T. 24 Aralık 2003, S. 25326; ayrıca, Kazancı İBB.; **KUBİLAY/GÖKSOY/AYAN/YILDIRIM**, s. 155 vd.; **POROY/YASAMAN**, s. 146); Y. 23. HD., T. 13.1.2015, E. 2014/3309, K. 2015/127 (aşa. dn.25); Y. 3. HD., T. 29.5.2000, E. 2000/4885, K. 2000/5011 (aşa. dn.35); Y. 15. HD., T. 15.11.1999, E. 1999/4192, K. 1999/4070 (YKD., C.26, Nisan 2000, S.4, s. 574-575; **KUBİLAY/GÖKSOY/AYAN/YILDIRIM**, s. 151-152; **MOROĞLU/KENDİGELEN**, s. 62-63; **ENGİN**, s. 269).

¹⁶ **POROY/YASAMAN**, s. 145,147,153; **İMREGÜN**, s. 39; **DOMANIÇ**, s. 139; **BOZER/GÖLE**, s. 71,72; **ARKAN**, s. 156; **DOMANIÇ/ULUSOY**, s. 229; **BİLGİLİ/DEMİRKAPI**, s. 94; **BATTAL**, s. 81. **DERYAL**, s. 53; **ALIŞKAN**, s. 26’ya da bkz.

¹⁷ **TOKSAL**, s. 235 ve Y. 11. HD., T. 20.05.1991, E. 3572, K. 3242 (aşa. dn.27).

¹⁸ **ARSLANLI** (Ticarî Bey’, s. 117,118; Umumi Hükümler, s. 40,41).

¹⁹ **ARKAN**, s. 152; **AYHAN/ÖZDAMAR/ÇAĞLAR**, s. 185.

²⁰ **BOZER/GÖLE**, s. 71; **ÜNAL**, s. 10,11; **BATTAL**, s. 79,80,133; **İMREGÜN**, s. 39; **KARAHAN**, s. 107; **KAYAR**, s. 161.

Y. İBK., T. 27.06.2003, E. 2001/1, K. 2003/1 (R.G., T. 24 Aralık 2003, S. 25326; ayrıca, **KUBİLAY/GÖKSOY/AYAN/YILDIRIM**, s. 155 vd.). Ayrıca ve söz konusu İBK.’nin bir yerinde faturanın, bazı eski kararlarda (aşa. dn.24) olduğu üzere, satış sözleşmesine hasredilmesine dikkat

TTK. m. 21/no.1 uyarınca, ticari işletmesi bağlamında bir mal satmış, üretmiş, bir iş görmüş veya bir menfaat sağlamış olan tacirden, diğer taraf, bedeli ödemiş ise bunun da gösterilmesi suretiyle kendisine bir fatura verilmesini isteyebilir.

Hükümdeki, “bir mal satmış” tabiriyle satış sözleşmesi, “üretmiş” tabiriyle eser sözleşmesi, “bir iş görmüş” tabiriyle eser sözleşmesi dışındaki iş görme sözleşmeleri ifade edilmektedir²¹. Nihayet, “bir menfaat sağlamış” tabiriyle de fatura düzenlenmesine dayanak olabilecek diğer sözleşmeler kastedilmektedir²².

Sırf bu hükümdeki bazı tabirlerinden, faturanın, iş görüldükten, mal teslim edildikten sonra istenebileceği, verileceği/verilebileceği şeklinde bir sonuca²³ varılamaz. TTK. m. 21/no.1’deki hüküm tümüyle değerlendirildiğinde varılan sonuç; fatura istenebilmesi ve düzenlenip verilebilmesi için, geçerli bir sözleşmenin varlığının şart olmasıdır. Nitekim, faturanın düzenlenegeldiği en eski ve en tipik sözleşme olan satış sözleşmesi²⁴ bakımından, “bir mal satmış” tabiriyle yetinilmiş ve satış konusu malın teslim edilmiş olması gerektiğine dair bir ifadeye yer verilmemiştir.

O halde; düzenlenip verilen belgenin fatura niteliğinde sayılabilmesi ve buna ilişkin sonuçları doğurabilmesi için şart olan husus; taraflar arasında geçerli bir sözleşmenin varlığıdır²⁵. TTK. m. 21/no.1 hükmünden, faturanın düzenlenebileceği

çeken bir değerlendirme için de **POROY/YASAMAN**, s. 146-147 dn.41 ve ilgili metne bkz. **KUMKALE**, s. 24’e de bkz.

²¹ **BATTAL**, s. 79.

²² **TOKSAL**, s. 233; **BATTAL**, s. 80’e de bkz.

²³ Bkz. yuk. dn.2 ve ilgili metin.

²⁴ eTTK-1926 (m. 684, m. 695) döneminde, Yargıtay, yalnız ticari satışlarda verilen belgenin fatura niteliğinde olacağını kabul etmiş idi Bkz. 27.3.1943 tarihli karar [**ARSLANLI** (Ticari Bey’, s. 117,118; Umumi Hükümler, s. 40,41); **POROY/YASAMAN**, s. 146]; TD., T. 25.2.1946, K. 454 (**DOMANIÇ/ÇAMOĞLU**, s. 46; **HİRŞ**, s. 597). Ayrıca, yuk. dn.20.

KARAYALÇIN, s. 224 dn.78 ve ilgili metne de bkz.

²⁵ Ayrıca, **DOMANIÇ**, s. 139,140; **ARKAN**, s. 152; **AYHAN/ÖZDAMAR/ÇAĞLAR**, s. 184-185,186; **KARAHAN**, s. 107-108; **BOZER/GÖLE**, s. 71; **DOĞANAY**, s. 221-222; **UÇAR**, s. 46; **ÜNAL**, s. 133-134,139; **ERTAN (ÜLGEN/HELVACI/KENDİGELEN/KAYA)**, s. 276-277; **DOMANIÇ/ULUSOY**, s. 229,230; **BAHTİYAR**, s. 103; **ALVER**, s. 49; **BAŞBUĞOĞLU**, s. 54; **ÇEKER**, s. 74; **DERYAL**, s. 53,54.

Y. İBK., T. 27.06.2003, E. 2001/1, K. 2003/1 (yuk. dn.15); Y. 23. HD., T. 13.1.2015, E. 2014/3309, K. 2015/127 (Kazancı İBB.); Y. 3. HD., T. 13.6.2012, E. 11680, K. 15068 (yuk. dn.1); Y. 3. HD., T. 29.5.2000, E. 2000/4885, K. 2000/5011 (aşa. dn.40); Y. 11. HD., T. 23.10.1983, 983/1639-1717 (**UÇAR**, s. 49); Y. 11. HD., T. 5.4.1983, E. 1983/1639, K. 1717 (aşa. dn.39); Y. HGK., T. 14.3.1980, E. 1978/11-1147, K. 1980/1418 (aşa. dn.40 ve **MOROĞLU/KENDİGELEN**, s. 58; **SAKA**, s. 133 dn.63; **ÇEVİK**, s. 170; **DERYAL**, s. 53 dn.1); Y. 11. HD., T. 11.12.1978, E. 1978/5246, K. 1978/5544 (Batider, Aralık 1980, C.X, S.4, s. 1027-1031; Kazancı İBB.; **ÇEVİK**, s. 170; **DOMANIÇ**, s. 146; **SAKA**, s. 134 dn.64; **DERYAL**, s. 54 dn.3); Y. 11. HD., T. 23.5.1978, E. 1978/2652, K. 1978/2717 (Kazancı İBB.; Batider, Aralık 1978, C.IX, S.4, s. 1177-1180; **DOMANIÇ**, s. 146); Y. 11. HD., T. 3.4.1978, E. 1978/1788, K. 1978/1687 (aşa. dn.40); Y. 11. HD., T. 23.5.1978, E. 1978/2652, K. 2717 (**DOĞANAY**, s. 222 dn.154 ve ilgili metin; **ÜNAL**, s. 133 dn.208); ayrıca, Y. 11. HD., T. 12.04.2004, E. 9562, K. 3810 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2013/C.I, s. 1161).

zamanın başlangıcı itibariyle anlaşılabilir da sözleşmenin kurulmuş olmasıdır. Fatura, sözleşmenin yapılmasından sonra düzenlenip gönderilir²⁶. Bu anlamda, fatura, sözleşmenin icra aşamasıyla ilgili bir belgedir. Ancak, ifa sırasında veya daha sonradan düzenlenip verilmesi yanında, ifadan önce de düzenlenebilir²⁷. Bu sebeple de borcun ifa edildiğini göstermez.

Esasen, TTK. m. 1530/no.2 vd. hükümlerinde de faturanın, ticari işletmeler arasında mal ve hizmet tedariki amacıyla önceden yapılan bir sözleşmeye dayanarak ve malın teslimi veya hizmetin sağlanması tarihinde, daha sonra ya da malın teslimi veya hizmetin sağlanmasından önce düzenlenip verilebileceği öngörülmektedir.

Fatura, genellikle sözleşmenin kurulmasını takiben müşteriye gönderilir²⁸. Uygulamada, malla birlikte gönderilmesi de söz konusudur²⁹.

Sonuç olarak; TTK. m. 21/no.1 uyarınca, fatura düzenlenip verilmesi için, taraflar arasında önceden kurulmuş geçerli bir sözleşme ilişkisinin bulunması şarttır. Fakat, borç ifa edildikten sonra düzenlenip verilmesinden hareket edildiği söyleneceği için; bu hükme (TTK. m. 21/no.1) dayanılarak, itiraza uğramayan faturanın, malın teslim edildiğini, işin görüldüğünü veya menfaatin sağlandığını göstereceği de söylenemez.

III. TTK. m. 21/no.2'de ise; "Bir fatura alan kişi aldığı tarihten itibaren sekiz gün içinde faturanın içeriği hakkında bir itirazda bulunmamışsa bu içeriği kabul etmiş sayılır." hükmü yer almaktadır. Buradaki kabul edilmiş sayılan içerik/"münderecat" (eTTK-1956 m. 23/f.2; eTTK-1936 m. 684); satılan malın veya yapılan işin adedi, türü, tutar gibi, faturaya yazılması olağan hususlar olabilir³⁰. Yani, bu

²⁶ **ARKAN**, s. 150; **ARSLANLI** (Ticarî Bey', s. 117; Umumî Hükümler, s. 40).

²⁷ Ayrıca, **TOKSAL**, s. 235; **BOZER/GÖLE**, s. 74.

Y. 11. HD., T. 20.05.1991, E. 3572, K. 3242: "Fatura bir işletmenin faaliyeti zımında veya ticari hedefine yönelik herhangi bir eylemini, ifadan veya sonraki tarihte belgeleyen bir yazıdır. Faturanın ifa ile ilgisi yoktur (Baki Toksal, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C. I, s. 232 vd.)...Fatura mukavele değildir..." (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I, s. 723-724).

Karayalçın da "...faturada...emtia...daha evvel teslim edilmişse teslim tarihi) bulunması lâzımdır." diyor (s. 224). Buna göre de faturanın, malın tesliminden sonra veya önce verilmesi söz konusudur.

Buna karşılık, faturanın tanziminin, malın tesliminden sonra yapıldığı yönünde, **ALVER**, s. 49.

²⁸ **DOĞANAY**, s. 218.

²⁹ "Bilimum peşin veya senetle yapılan alış verişlerde olduğu gibi elektrik malzemesi ve floresan ampul alış verişlerinde de malla birlikte tanzim edilmiş faturanın gönderilmesi..." [İTO Yönetim Kurulu Kararı: 24.5.1966 (bkz. **ULUSOY**, s. 133)].

Diğer bir karar uyarınca ise; "Uygulamada ticari bir malın satışında fatura kesilmesi ticari usuldendir, ticari bir malın alıcı firmaya tesliminde satıcı firma tarafından tesellüm makbuzu alınması da ticari usuldendir." [İTO Yönetim Kurulu Kararı: 10.4.1962 (**ULUSOY**, s. 136)].

³⁰ Örneğin, **ARKAN**, s. 153; **ARSLANLI** (Ticarî Bey', s. 118; Umumî Hükümler, s. 41); **POROY/YASAMAN**, s. 145-146,147; **İMREGÜN**, s. 39; **DOĞANAY**, s. 218; **KARAYALÇIN**, s. 224; **AYHAN/ÖZDAMAR/ÇAĞLAR**, s. 185; **DOMANİÇ**, s. 138-139,140; **BATTAL**, s. 82,92-

hükme göre de itiraza uğramayan fatura; malın teslim edildiğini, işin görüldüğünü vs. borcun ifa edildiğini göstermez³¹. Uyuşmazlık halinde, malın teslim edildiğini, işin yapıldığını vs. borcun ifa edildiğini faturayı düzenleyip gönderenin (satıcı, işi yapan...), usulüne uygun olarak ispat etmesi gerekir (TMK. m. 6; HMK. m. 190/ no.1)³².

“Bir faturayı sarahaten veya zımnen kabul eden kimse onun mündericatını da kabul etmiş addolunur. Bir faturayı alan kimse aldığı tarihten itibaren sekizgün zarfında mündericatu hakkında bir itiraz dermeyan etmemiş ise mündericatını kabul etmiş addolunur.” diyen eTTK-1926 m. 684’teki düzenlemenin ilk cümlesi, Fransız ve İtalyan Kanunlarından, ikinci cümlesi de Fransız ve İtalyan Mahkemelerinin

93,102,103; **ERTAN (ÜLGEN/HELVACI/KENDİGELEN/KAYA)**, s. 277-278; **ENGİN**, s. 263,264,265; **UÇAR**, s. 46; **BAHTİYAR**, s. 103; **DOMANIÇ/ULUSOY**, s. 228-229,230; **SAKA**, s. 132-133; **KUMKALE**, s. 27; **ALIŞKAN**, s. 24,25,28,29; ayrıca, **ÜNAL**, s. 156-158 (ve karş. aynı eser s. 136).
Y. İBK., T. 27.06.2003, E. 2001/1, K. 2003/1 (yuk. dn.15); Y. 23. HD., T. 13.1.2015, E. 2014/3309, K. 2015/127 (yuk. dn.25); Y. 3. HD., T. 13.6.2012, E. 11680, K. 15068 (yuk. dn.1); Y. 11. HD., T. 01.06.2009, E. 2240, K. 6610 (aşa. dn.31); Y. 11. HD., T. 16.03.2006, E. 2039, K. 2756 (yuk. dn.1); Y. 3. HD., T. 29.5.2000, E. 2000/4885, K. 2000/5011 (aşa. dn.40); Y. 15. HD., T. 15.11.1999, E. 1999/4192, K. 1999/4070 (yuk. dn.15); Y. 15. HD., T. 27.11.1996, E. 1996/5718, K. 1996/6288 (aşa. dn.39); Y. 15. HD., T. 23.11.1992, E. 1992/4618, K. 1992/5448 (yuk. dn.1); Y. 11. HD., T. 13.01.1992, E. 4908, K. 49 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I, s. 728); Y. 11. HD., T. 03.10.1989, E. 5204, K. 5002 (yuk. dn.1; ayrıca, **BOZER/GÖLE**, s. 73 dn.70); Y. 15. HD., T. 8.3.1976, E. 1975/5601, K. 1976/985 (YKD., C.3, Nisan 1977, S. 4, s. 548-549; **ÇEVİK**, s. 169); ayrıca, Y. HGK., T. 13.7.2011, E. 2011/11-314, K. 2011/525 (aşa.dn.43).

³¹ Bkz. yuk. dn.1 ve ilgili metin; aşağı. dn.40’ta yer alan kararlar.

Ayrıca, Y. 11. HD., T. 01.06.2009, E. 2240, K. 6610: “...İlke olarak alacaklı tarafından gönderilen faturaya borçlunun süresi içerisinde itiraz etmemesi, fatura konusu hizmetin ifa edildiğini göstermeyip, sadece hizmetin alındığının kanıtlanması halinde, borcun miktarı yönünden borçluyu bağlayıcı niteliği haizdir...” (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2013/C.I, s. 1154) ve Y. 11. HD., T. 20.05.1991, E. 3572, K. 3242 (yuk. dn.26); Y. 11. HD., T. 20.10.1986, E. 1986/5016, K. 1986/5415 (**ÇEVİK**, s. 171; **BAŞBUĞOĞLU**, s. 57; **UÇAR**, s. 50).
ARKAN, s. 154; **POROY/YASAMAN**, s. 147; **BOZER/GÖLE**, s. 73; **KARAHAN**, s. 110; **SAKA, DOĞANAY**, s. 218; **BAHTİYAR**, s. 103; **ERTAN (ÜLGEN/HELVACI/KENDİGELEN/KAYA)**, s. 278. **SAKA**, s. 134; **UÇAR**, s. 47; **ALVER**, s. 50’ye de bkz.

³² Bkz. yuk. dn.1 ve ilgili metin.

POROY/YASAMAN, s. 147; **KARAHAN**, s. 110; **SAKA**, s. 134.

Karş. Y. 11. HD., T. 13.11.1984, E. 1984/4889, K. 1984/5499: “Mallar davalı alıcıya satılmış ve ayrıca fatura verilmiştir. Bir yıl geçmesine karşın faturaya karşı herhangi bir itiraz yapılmamıştır. Bu durumda, malların zımnen davalı alıcıya teslim edildiğinin kabulü gerekir.” (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I, s. 710; **ÇEVİK**, s. 171). Ayrıca, Y. 19. HD., T. 22.1.1997, E. 1996/4987, K. 1997/217 (aşa. dn.46).

Ayrıca ve bu defa; eser sözleşmesinde iş bedeli karşılığı düzenlenen faturaya itiraz edilmemiş olmasının işin yapılmasına kesin karine teşkil etmeyeceği yönünde, Y. 15. HD., E. 2000/129, K. 2000/718 (**ÜNAL**, s. 175 dn.317 ve ilgili metin).

ilk cümle hakkındaki içtihatlarından alınmış³³ idi. Ulaşabildiğimiz kadarıyla bugün Fransız Yüksek Mahkemesi'nin kabulü, karşı tarafa göndediği faturalara dayanan davacının iddiasını ispatta yetersiz kaldığı yönündedir³⁴. Zira her ne kadar Fransız Ticaret Kanunu L.110-3 maddesi, tacirler açısından ispatta serbesti tanımış ise de³⁵ bu serbesti, faturanın tek başına alacağı ya da ifayı kanıtlamasını sağlayacak kadar geniş görülmemektedir. Öyle ki; ispat vasıtalarının kümülatif olarak sunulması, örnek vermek gerekirse, faturalara ek olarak sevk irsaliyelerinin de ibrazının gerçekleştirilmesi gerekli görülmektedir³⁶. Bu gerekliliğin sebebi de en temelde kimsenin kendi hazırladığı belgelere dayanamayacağı şeklindeki hukuk prensibidir.

IV. İnceleme konumuz Yargıtay Kararında (11. HD., T. 5.5.2005, E. 2004/7832, K. 2005/4738), Davalı şirketin süresinde itiraz etmediği faturayı defterine kaydetmesinin, bu faturanın dayandığı taşıma sözleşmesinden doğan taşımanın gerçekleştiğine yalnızca karine teşkil edeceği ve bu karinenin aksinin ispatının her zaman olanaklı bulunduğu kabul edilmektedir. Kararda, Davacı taşıyanın taşıma işini gereği gibi yapmadığının mahkemece tespit edilmiş olduğu da belirtilmektedir. Sonuç itibariyle taşıma işinin yerine getirildiğini ispat yükü, Davacı taşıyanın üzerindedir.

Bu bakımdan, örneğin, Y. 19. HD.'nin 15.7.2013 tarihli kararı ise şöyledir: “Yerel mahkeme kararının gerekçesinde; “Dava konusu faturaların ticari defterlerinde kayıtlı olması malın teslim edildiğini göstermez.” ifadesi yer almaktadır. Oysa faturaların tarafların ticari defterlerine kayıtlı olması (özellikle satın alanın ticari defterlerine kaydedilmiş olması) faturalar kapsamındaki malların teslim edildiğine karine teşkil eder. Bunun aksini malın teslim edilmediğini iddia eden davacının yazılı delillerle kanıtlaması gerekir. Kaldı ki, somut olayda Cumhuriyet Başsavcılığının 2009/3975 soruşturma nolu hazırlık evrakı incelendiğinde malların teslim edildiği nakliyecinin davalı satıcı ile ilgisi olmayıp davacının nakliyecisi olduğu da anlaşılmaktadır.”³⁷.

³³ Bkz. **HİRŞ**, s. 92.

³⁴ Cour de cassation, Chambre civile 1, 14.01.2003, JurisData: 2003-017237. Aynı yönde başka bir karar için bkz. Cour de cassation, Chambre civile 1, 24.09.2002, JurisData: 2002-015550.

³⁵ Code de commerce L. 110-3: A l'égard des commerçants, les actes de commerce peuvent se prouver par tous moyens à moins qu'il n'en soit autrement disposé par la loi. “Tacirler bakımından ticari işlemler Kanunda aksi öngörülmedikçe her şekilde ispatlanabilir.”

³⁶ **ISRAEL Jeanne**, Les regles de la preuve, <http://www.afdcc.fr/les-regles-de-la-preuve/> erişim tarihi: 14.09.2015 ; Cour de cassation, Chambre commerciale, 24.10.2014, JurisData: 2014-02506.

³⁷ Y. 19. HD., T. 15.7.2013, E. 2013/7951, K. 2013/12822 (Kazancı İBB.). Aynı yönde, Y. 19. HD., T. 27.10.2011, E. 2011/3549, K. 2011/13335 (Kazancı İBB.); Y. 19. HD., E. 2010/3872, K. 2011/2917 [**ÜNAL**, s. 177 dn.322 ve ilgili metin (s. 176-177)].

Yine ve bu defa; eser sözleşmesinde iş bedeli karşılığı düzenlenen faturaya itiraz edilmemiş olmasının işin yapılmasına kesin karine teşkil etmeyeceği yönünde, Y. 15. HD., E. 2000/129, K. 2000/718 (**ÜNAL**, s. 175 dn.317 ve ilgili metin).

Y. 23 HD., T. 02.11.2015, E. 2014/6567, K. 2015/6991: “Davacı vekili, müvekkili ile davalı şirket arasında proje danışmanlık sözleşmesi imzalandığını, müvekkilin sözleşme uyarınca tüm yükümlülüklerini yerine getirmesine rağmen davalının bakiye sözleşme bedeli olan 19.423,72

Yargıtay'ın söz konusu kabulünün, bir tür fiili karine³⁸ olduğu söylenebilir.

V. Yukarılarda belirtildiği üzere, hüküm doğurabilmesi için, faturanın, taraflar arasında önceden yapılmış ve geçerli bir sözleşme ilişkisine dayanması şarttır (TTK. m. 21/no.1). Fatura, sözleşmenin kuruluş safhasıyla ilgili olmadığına ve TTK. m. 21/no.2 hükmündeki karine faturanın içeriğine dair olup, sözleşmenin kuruluşuyla ilgili bulunmadığına göre, faturaya itiraz edilmemesi de sözleşme ilişkisinin varlığını göstermez. Eğer faturayı alıp da süresi içinde itiraz etmeyen taraf, sözleşme ilişkisini inkar ederse, o zaman, TTK. m. 21/no.2'deki karinenin uygulanabilmesi için, aralarında, faturanın dayandığı geçerli bir sözleşme ilişkinin bulunduğunu ispat yükü; faturayı düzenleyip gönderen (satıcı, işi yapan veya diğer bir menfaati sağlayan) tarafın üzerindedir (TMK. m. 6; HMK. m. 190/no.1)³⁹. Faturaya konu alacağın dayandığı bu sözleşme, HMK. m. 200 (HUMK. m. 287) uyarınca senetle/kesin delille ispatlanmak durumundadır. Yine, faturayı düzenleyip gönderen taraf; fatura konusu borcunu ifa ettiğini (malın teslim ettiğini, işin yaptığını vs.) de ispatlayacaktır⁴⁰.

TL'yi ödemediğini, bu sebeplerden başlatılan icra takibinin de davalı itirazı” neticesinde durduğunu ileri sürerek, itirazın 19.423,72 TL asıl alacak üzerinden iptali ile %40 icra inkar tazminatının tahsilini talep ve dava etmiştir. Davalı vekili, davacı şirketin sözleşme uyarınca üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmediğini savunarak, davanın reddini ve %40 kötüniyet tazminatının tahsilini istemiştir.

Mahkemece,... her iki taraf defterlerinde e takip konusu edilen 3 adet toplam 19.423,72 TL bedelli faturaların kayıtlı olduğu, davacı yanca düzenlenen bu faturaların herhangi bir itiraza uğramayarak davalı defterlerine kaydedildiği, dolayısıyla davacının bu miktar davalı şirketten alacağını bulunduğunu... gerekçesiyle, 19.423,72 TL asıl alacağı vaki itirazın iptali ile %40 icra inkar tazminatının davalıdan tahsiline karar verilmiştir.

Kararı, davalı vekili temyiz etmiştir.

... davalı vekilinin tüm temyiz itirazlarının reddiyle usul ve kanuna uygun bulunan hükmün onanmasına...karar verilmiştir.” (İBD., C.90, S.2016/1, s. 408-409).

Yargıtay 23. HD.'nin burada, faturayı düzenleyen davacının sözleşme uyarınca yükümlülüklerinin yerine getirilmesine ilişkin ispat yükü üzerinde durmadan, itiraza uğramaksızın davalı defterlerine kaydedilmiş olduğu gerekçesiyle davacının davalı şirketten bu fatura miktarı kadar alacaklı olduğuna hükmeden ilk derece mahkemesi kararını onadıği görülmektedir.

³⁸ Bkz. **PEKCANITEZ/ATALAY/ÖZEKES**, s. 659-660; **TOPUZ**, s. 126 vd.; **KARAKAŞ**, s. 744.

³⁹ HGK., T. 27.2.2008, E. 2008/3-175, K. 2008/202 (**AKAR/ELVERCİ/ARKAN**, s. 2272-2273; **MOROĞLU/KENDİGELEN**, s. 59); Y. 15. HD., T. 27.11.1996, E. 1996/5718, K. 1996/6288 (Yargı D., S. 12, Aralık 1996, s. 123-124; **DERYAL**, s. 53 dn.1); Y. 19. HD., T. 1.2.1994, E. 1994/249, K. 1994/712 (YKD., C.21, Temmuz 1995, S.7, s. 1099-1101; Kazancı İBB.; **MOROĞLU/KENDİGELEN**, s. 61; **DERYAL**, s. 56 dn.2; **SAKA**, s. 133-134 dn.63); Y. 19. HD., T. 30.11.1992, E. 1992/2335, K. 6296 (**DOĞANAY**, s. 222 dn.155); Y. 11. HD., T. 25.04.1991, E. 4906, K. 2054 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I, s. 722); Y. 11. HD., T. 02.10.1990, E. 5629, K. 6059 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I, s. 719); Y. 11. HD., T. 28.03.1990, E. 4189, K. 4283 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I, s. 718); Y. 11. HD., T. 15.03.1988, E. 9061, K. 1850 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I, s. 714-715; **UÇAR**, s. 51); Y. 11. HD., T. 4.3.1986, 86/899-1135 (**BAŞBUĞOĞLU**, s. 56; **KARAHAN**, s. 108 dn.3); Y. 11. HD., T. 5.4.1983, E. 1983/1639, K. 1717 (**DOĞANAY**, s. 218 dn. 144; **ARKAN**, s. 153 dn.4; **BAŞBUĞOĞLU**, s. 56; **DERYAL**, s. 56 dn.2); **KARAHAN**, s. 108 ve aşağıda yer alan kararlar.

⁴⁰ Y. 3. HD., T. 29.5.2000, E. 2000/4885, K. 2000/5011: “TTK.’nın 23. maddesi hükmüne göre faturanın bir alacağın mevcudiyetine delil teşkil etmesi, karşı tarafa tebliğinden itibaren sekiz

Eğer taraflar arasında bir sözleşme bulunmadığı halde düzenlenip gönderilmişse, bu belge fatura değil; öneri (=icap) niteliğinde sayılır⁴¹. TBK. m. 6 hükmündeki özel haller bir yana, kural olarak öneriye cevap vermeme (=susma) kabul anlamına gelmez; ancak, bir sözleşme bulunmadığı halde düzenlenip gönderilen öneri niteliğindeki bu faturanın alınıp da itiraz edilmeksizin ticari defterlere kaydı, “irade faaliyeti”⁴² ile kabul sayılabilir ve böylece sözleşme kurulmuş olur⁴³.

gün içinde hiçbir itiraza uğramamış olmasına bağlıdır. Bunun için de öncelikle taraflar arasında bir sözleşmesel ilişkinin varlığını kanıtlanmış olması gerekir. Zira davalının sözleşmesel ilişkiyi inkar etmiş olması halinde öncelikle davacıya, davalı ile aralarında (alım-satım) ilişkisi olduğunu kanıtlaması için uygun bir mehil verilmesi gerekir. Çünkü, tebliğ edilen faturaya sekiz gün içinde itiraz edilmemiş olması hali, faturada yazılı malın davalı alıcıya teslim edildiğini göstermez; bu sadece malın fiyat ve adedi yönünden içeriğini kabul anlamına gelir. Davacı satıcının faturada yazılı malı alıcıya (davalıya) teslim ettiğini ve bu teslimin de borç doğurucu bir hukuksal ilişki sonucu olduğunu ayrıca ispat etmesi gerekir.” (Kazancı İBB., YKD., C.26, Aralık 2000, S.12, s. 1821-1823; **MOROĞLU/KENDİGELEN**, s. 63; **ÜNAL**, s. 176-177 dn.321; **ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2013/C.I, s. 1174). Aynı yönde, Y. 3. HD., T. 13.6.2012, E. 11680, K. 15068 (yuk.dn1); Y. 15. HD., T. 07.03.2008, E. 2007/2029, K. 2008/1483 (yuk. dn.1); Y. 19. HD., T. 17.03.2003, E. 457, K. 2266 (yuk. dn.1); Y. 15. HD., T. 14.02.1996, E. 1996/594, K. 1996/799 [Yasa HD., C.XV, S.177/8 (Eylül 1996), s. 1397-1398; **DERYAL**, s. 56 dn.2, **SAKA**, s. 134 dn.63]; Y. 11. HD., T. 06.11.1990, E. 6490, K. 7054 (yuk. dn.1); Y. 11. HD., 08.06.1988, E. 60, K. 3809 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I, s. 715; **UÇAR**, s. 52); Y. HGK., T. 14.3.1980, E. 1978/11-1147, K. 1980/1418 (Kazancı İBB.; İKİD.,Yıl:20, Ekim 1980, S.238, s. 7956-7958; Yasa HD., C.(Yıl) III, S.5, Mayıs 1980, s. 711-712; **ALVER**, s. 49-50 dn.40; **ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I, s. 708; **DOMANIÇ**, s. 147; **ÜNAL**, s. 134 dn.213, 136 dn.219); Y. 11. HD., T. 3.4.1978, E. 1978/1788, K. 1978/1687 (Kazancı İBB.; YKD., C.5, Haziran 1979, S.6, s. 836-837; **BAŞBUĞOĞLU**, s. 55; **POROY/YASAMAN**, s. 147 dn.43 ve ilgili metin; **UÇAR**, s. 48,49; **ÇEVİK**, s. 170); Y. 11. HD., T. 19.4.1997, E. 1977/1857, K. 2032 (yuk. dn.1); Y. 19. HD., T. 1.2.1994, E. 1994/249, K. 1994/712 (yuk. dn39); **ALVER**, s. 50.

Ünal da tarlar arasındaki sözleşmenin yazılı olması durumunda bu görüşe katılmakla (s. 135-137) birlikte, taraflar arasındaki sözleşme sözlü ise, itiraz edilmemiş fatura içeriğinin kabul edilmiş sayılacağı ve söz konusu faturanın aradaki temel ilişkinin varlığına karine teşkil edeceği gerekçesiyle temel borç ilişkisinin bulunup bulunmadığı veya fatura ile sözlü anlaşma şartları arasında fark bulunup bulunmadığı iddiasının ispatının, itiraz etmeyen faturayı alan taraf üzerinde olduğu fikrinde (s. 137-140,176).

⁴¹ **ARSLANLI**, Ticari Bey’, s. 117; **ARKAN**, s. 152; **UÇAR**, s. 47; **ERTAN (ÜLGEN/HELVACI/KENDİGELEN/KAYA)**, s. 275; **KARAHAN**, s. 108; **DERYAL**, s. 54. Y. İBK., T. 27.06.2003, E. 2001/1, K. 2003/1 (yuk. dn.25).

Domaniç’e göre ise, bir sözleşmenin icra aşamasına ilişkin olan fatura, mutlaka mevcut ve önceden tamamlanmış bir sözleşmeye dayanması gerektiğinden, aksi halde bir icap bile sayılması mümkün değildir (s. 139).

⁴² Kavram için bkz. **ANTALYA**, s. 94,268; **EREN**, s. 127-128,138-139,257; **KOCAYUSUFPAŞA-OĞLU (HATEMİ/SEROZAN/ARPACI)**, s. 144-146.

⁴³ Bkz. **ALIŞKAN**, s. 26 vd.

Y. 19. HD., E. 2010/9676,K. 2011/4892: “...Dava konusu alacak ile ilgili malların teslimine ilişkin sevk irsaliyesindeki imzaların davalı firma çalışanına ait olup olmadığı tespit edilememiş ise de dosyada mevcut...bilirkişi raporunda davacının delil listesinde belirtilen 14.01.2003 tarih 1.440,00 TL lik faturanın davalının ticari defterlerinde kayıtlı olduğu belirtilmiştir. Satıcının gönderdiği faturayı alıp ticari defterlerine kaydeden alıcı ile satıcı arasında akdi ilişkinin mevcut olduğunun kabulü gerekir...” [(**ÜNAL**, s. 140 dn.227 ve ilgili metin (s.139-140)]y Yargıtay’ın bu kararda, alıcının, satıcının gönderdiği faturayı alınıp ticari defterlerine kaydetmesinin, sözleş-

VI. Örneğin, satış sözleşmelerinde malın teslim edildiği, teslim makbuzu, sevk irsaliyesi, irsaliyeli fatura ile ispat edilir⁴⁴. Kuşkusuz, bu belgelerin imzalı ve de imzaların, alıcıya veya alıcının çalışanına ait olması gerekir⁴⁵. Yalnız, imzanın alıcı veya çalışanı yanında, başka biçimde teslim almaya yetkili sayılabilecek kişiye ait olup olmadığının da değerlendirilmesi gerekir⁴⁶. Uygulamada, bu belgelere, sadece kime

menin varlığına ilişkin bir karine oluşturduğunu kabul ettiği anlaşılmaktadır.

Y. 11. HD. (T. 19.4.1977, E. 1977/1857, K. 2032) ve HGK. (T. 10.10.1979, E. 1977/11-1317, K. 1295) kararında ise, "Faturanın alıcıya tebliği, satış akdinin varlığına delalet eder. Satış konusu kitapların teslim edilmiş olduğunun ayrıca isbatı gerekir..." denilmektedir (yuk. dn.1).

Y. 15. HD., T. 27.11.1996, E. 1996/5718, K. 1996/6288: "...Fatura, davalı şirketin ticari defterlerine işlenmiş olsaydı, o takdirde bu husus, akdi ilişki yönünden yazılı beyine başlangıcı olur ve ilişki tanıklı kanıtlanabilirdi (15 H.D. 28.6.1995-4021). Oysa, bilirkişi raporuna göre, faturanın davalı şirketin defterine kayıtlı olmadığı anlaşılmıştır." (yuk. dn.39).

Bu defa, Yargıtay'ın, fatura muhteviyatından saymadığı vade farkına dair kaydı içeren faturaya itiraz edilmemesi üzerine, taraflar arasında bu hususta anlaşma oluştuğunun kabulü gerekeceği yönünde karar verdiği de görülmektedir: Y. 11. HD., T. 14.09.1998, E. 4095, K. 5507 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2013/C.I, s. 1176).

Bunun gibi, aldığı faturaya itiraz etmeyerek defterine kaydeden tarafın, faturada yer alması zorunlu hususlar itibariyle sözleşme şartlarından farklı olan bu faturayı benimsediği, dolayısıyla sözleşme hükümlerinin fatura içeriğindeki şekilde değiştiğinin kabulü gerektiği yönünde Yargıtay kararları da vardır: Y. HGK., T. 19.9.2012, E. 2012/19-400, K. 2012/581; Y. HGK., T. 13.7.2011, E. 2011/11-314, K. 2011/525 (Kasancı İBB., **KARAHAN**, s. 108 dn.5; **ALİŞKAN**, s. 22-24). Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bize göre; sözleşme şartlarından farklı kayıtlar yazılarak gönderilen fatura, sözleşmenin değiştirilmesine yönelik öneri ve bu faturayı alan tarafın, itiraz etmeyerek defterine kaydetmesi, irade faaliyetiyle yapılan kabul niteliğinde sayılabilir. Böylece taraflar arasındaki sözleşme, faturadaki kayıtlar doğrultusunda değişmiş olur. Bu arada, yukarıdaki ikinci kararda (Y. HGK., T. 13.7.2011, E. 2011/11-314, K. 2011/525) görüldüğü gibi, faturadaki, sözleşme içeriğinden farklı kayıtlar veya bunların bir kısmı, faturayı düzenleyip gönderen aleyhine olabilir ve sözleşme bu şekilde değişir. Bunun için, söz konusu faturayı düzenleyip gönderen tarafın, onu defterlerine kaydetmiş olması şart değildir.

⁴⁴ Bkz. aşa. dn.45'te yer alan kararlar. Ayrıca, Y. 11. HD., T. 22.12.1987, E. 5011, K. 7508 (yuk. dn.1); Y. 11. HD., T. 28.12.1976, E. 5617, K. 5692 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I, s. 708); Y. 11. HD., T. 17.10.1989, E. 7835, K. 5436 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I, s. 718; **UÇAR**, s. 52-53); Y. 19. HD., T. 3011.1992, E. 1992/2335, K. 1992/5296 (yuk. dn.1). Yine, aşa. dn.47'de

Y. 19. HD., T. 1.3.2010, E. 2009/5122, K. 2010/2130: "...akdi ilişki çekişmesiz olmakla mal teslimi yönünden dinlenen davacı tanığının beyanı ile de sevk irsaliyesine konu malın davalıya teslimi de sabittir." (Kazancı İBB.).

⁴⁵ Örneğin, Y. 19. HD., T. 25.6.2013, E. 2012/14876, K. 2013/11837 (Kazancı İBB.); Y. 3. HD., T. 13.6.2012, E. 11680, K. 15068 (yuk. dn.1); Y. 19. HD., T. 17.03.2003, E. 457, K. 2266 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2013/C.I, s. 1163); Y. 19. HD., E. 2010/9676, K. 2011/4892 (yuk. dn.39); Y. 11. HD., T. 02.10.1990, E. 5629, K. 6059 (yuk. dn.39); Y. 11. HD., T. 16.02.1988, E. 6131, K. 860 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I, s. 713); Y. 11. HD., T. 08.03.1988, E. 8876, K. 1408 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I, s. 714); Y. 11. HD., T. 1.4.1987, E. 1987/36, K. 1987/1914 (Kazancı İBB.; **KARAHAN**, s. 317 dn.1); Y. 11. HD., T. 2.4.1986, E. 986/1599, K. 986/1911 (yuk. dn.1); ayrıca, Y. 19. HD., 2010/11575, K. 2011/5673 (**ÜNAL**, s. 138-139 dn.225); Y. 11. HD., T. 22.10.1991, E. 897, K. 5571 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I, s. 727; **UÇAR**, s.54-55).

⁴⁶ Bu açıdan bkz. Y. 19. HD., T. 22.1.1997, E. 1996/4987, K. 1997/217: "Davacı vekili; müvekkili

ait olduğu anlaşılammayan imza atıldığına veya sadece ismin yazıldığına sıklıkla rastlanılmaktadır.

Diğer taraftan, alıcı tarafından Vergi Dairesi'ne bildirilen BA-BS formları da fatura kapsamındaki malın teslim edildiğini gösterir⁴⁷.

Bundan başka, daha önce de belirtildiği gibi, Yargıtay'ın, alan tarafın, süresinde itiraz etmediği faturayı ticari defterlerine kaydetmiş olmasının, malın teslimine karine oluşturduğunu kabul ettiği görülmektedir⁴⁸. Yine, Yargıtay'a göre; verilen fatu- raya uzunca bir zaman itiraz edilmediğinde, malın alıcıya teslim edildiğinin kabulü gerekir⁴⁹.

VII. Son olarak; bedelin ödendiği gösterilen faturaya yahut kapalı faturaya alıcı tarafından süresi içinde itiraz edilmemesi üzerine, malın teslim edildiğine ilişkin karine oluşur⁵⁰. Çünkü; sözleşmeyle aksi kararlaştırılmış olmadıkça veya aksine bir âdet

şirketin davalılara ait un fabrikasındaki... tarihinde 600 çuval un satın aldığı ve bedelini ödediğini, ancak tüm uyarılara ve keşide edilen ihtarla rağmen... teslim edilmediğinden bahisle... 50'şer kg'lık 600 çuval unun aynen teslimine, bu mümkün olmadığı takdirde..değerinin belirlenerek reeskont faiziyle birlikte davalılardan tahsiline karar verilmesini talep ve dava etmiştir.

...Dosyaya ibraz edilen davacı şirket ile dava dışı Mustafa arasında imzalanmış ekmekek alım anlaşmasına göre, davacı şirket Mustafa'ya un, tuz, kömür, maya vs. malzemeleri ve birim başına 500 TL. işçilik ücreti verecek, Mustafa'da davacı şirketin ekmeğini yapacaktır. Mustafa imzasını inkar etmediği 12.9.1994 tarihli teslim belgesi ile ve 21.11.1995 tarihli oturumdaki beyanında davalı konusu unları davacı şirket adına aldığı, faturasında davacı şirket adına kestirip karşılığında davalıya, davacıya ait çekleri verdiğini beyan etmiştir. Tüm bu açıklamalar doğrultusunda, davalının dava konusu unları davacı şirket namına Mustafa(ya teslim ettiğinin kabulü gerektiği..." (YKD., C.23, Ağustos 1997, S.8, s. 1283-1285; **KUBİLAY/GÖKSOY/AYAN/YILDIRIM**, s. 172-173; Kazancı İBB.; **SAKA**, s. 134 dn.63).

Ayrıca, Y. 19. HD., T. 15.7.2013, E. 2013/7951, K. 2013/12822 (yuk. dn.37 ve ilgili metin).

⁴⁷ Y. 19. HD., T. 14.10.2014, E. 2014/11846, K. 2014/15110: "Mahkemece...davacının davalıya mal teslim ettiğine ilişkin iddiasını ispat edemediği gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiş, hüküm davacı vekili tarafından temyiz edilmiştir.

...davacı vekili Kağıthane Vergi Dairesi Müdürlüğü'nden dava konusu faturaya ilişkin BA-BS formlarının celbedilerek incelenmesini talep etmiştir. Bu durumda mahkemece davacının belirtilen bu delili üzerinde durulup, celp edilecek formların incelenmesi sonucunda davalı tarafın dava konusu faturayı ilgili vergi dairesine bildirmesi halinde, bu bildirim fatura kapsamındaki malların teslim edilmiş olduğunu göstereceği hususu gözetilerek, sonucuna göre karar verilmesi gerekirken, eksik inceleme ve yazılı şekilde hüküm kurulması doğru görülmemiştir." (Kazancı İBB.).

Öte yandan, bir Y. 11. HD. (T. 19.4.1977, E. 77/1857-2032) ve HGK. kararında (T. 10.10.1979, E. 1977/11-1317, K. 1295) da "...Faturanın gümrüğe tasdik ettirilmiş olmasının malın teslim alındığını mübeyyin olup olmadığını ve sarih olarak davalı tarafından gümrükten çekilerek teslim edilip edilmediğinin tahkiki ile sonucuna göre karar verilmesi gerek..."tiği öngörülmektedir (İKİD., Yıl:20, Mayıs 1980, S. 233, s. 7660-7661; **ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I, s. 708).

⁴⁸ **IV'e** bkz.

⁴⁹ Y. 11. HD., T. 13.11.1984, E. 1984/4889, K. 1984/5499:(yuk. dn.32). Ayrıca, Y. 19. HD., T. 22.1.1997, E. 1996/4987, K. 1997/217 (yuk. dn.46).

⁵⁰ Y. 11. HD., 25.01.1991, E. 8256, K. 241 (**ERİŞ**, Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I, s. 720) ve aşa. dn.51'de yer alan kararlar.

bulunmadıkça, satıcı ile alıcı, borçlarını aynı anda ifa etmekle yükümlüdür (TBK. m. 207/f.2). Bu durumda, malın teslim edilmediğini iddia eden (alıcı) taraf, bu iddiasını ve kesin delille ispatla yükümlü olur⁵¹.

KISALTMALAR

aşa.	aşağıda.
Bkz./bkz.	Bakınız.
B.	Bası
Batider	Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi.
C.	Cilt
dn.	dip notu
eTTK-1926	1926 tarih ve 865 sayılı eski Türk Ticaret Kanunu.
eTTK-1956	1956 tarih ve 6762 sayılı eski Türk Ticaret Kanunu.
f.	fıkra
HD.	Hukuk Dairesi
HGK.	Hukuk Genel Kurulu
HMK.	Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HUMK.	Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
İBD.	İstanbul Barosu Dergisi
İBK.	İçtihadı Birleştirme Kararı
İKİD.	İlmi ve Kazai İçtihatlar Dergisi
K.	Karar
Karş/karş.	Karşılaştırınız
Kazancı İBB.	Kazancı İçtihat Bilgi Bankası
m.	madde
no.	numara
R.G.	Resmî Gazete
s.	sayfa
S.	Sayı
T.	Tarih
TD.	Ticaret Dairesi
TBK.	Türk Borçlar Kanunu.
TMK.	Türk Medeni Kanunu.
TTK.	6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu.
vd.	ve devamı.
VUK.	Vergi Usul Kanunu.
Y.	Yargıtay.
YKD.	Yargıtay Kararları Dergisi.
Yargı D.	Yargı Dünyası.
Yasa HD.	Yasa Hukuk Dergisi.
yuk.	yukarıda.

⁵¹ TD., T. 8.4.1968, E. 66/3194, K. 68/1982 (**MOROĞLU/KENDİGELEN**, s. 60; **DOMANIÇ/ÇAMOĞLU**, s. 47-48; **ÇEVİK**, s. 168; **DOMANIÇ**, s. 145); TD., T. 19.3.1968, E. 67/1265, K. 68/1453 (**DOMANIÇ**, s. 147-148); **ARKAN**, s. 154; **ÜNAL**, s. 176.

KAYNAKLAR

AKAR Zeki/ELVERCİ Emine G./ARKAN Fatih/ DEMİR A. Cemile/BİLGİN Çağlar/ ÖZAYKUT Salih/ GÜRÜN Mualla/ AKTEN Seval/ HATİBOĞLU S. Özlem/ GERÇEKLER Hülya/ KUL Süleyman: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Örnek Kararları (2006-2007-2008), C.II, Ankara 2009.

ALIŞKAN Murat: İtiraz Edilmeyerek Ticari Defterlere Kaydedilen Faturanın Sözleşme Hükümlerini Değiştirip Değiştirmeyeceği, Legal Malî Hukuk Dergisi, C.10, S.120, Aralık 2014, s. 21 vd.

ALVER Cemil: Adi Şirket ve Ticaret Kanunu Genel Esasları, Açıklamalı-İçtihatlı, 2. B., Ankara 1991 / İkinci Kitap, Ticaret Kanunu Genel Esasları, Açıklamalı-İçtihatlı, Ankara 1991.

ANTALYA O. Gökhan: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C.I, Temel Kavramlar, Sözleşmeden Doğan Borç İlişkileri, İstanbul 2015.

ARKAN Sabih : Ticarî İşletme Hukuku,Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 20. B., Ankara 2015.

ARSLANLI Halil: Ticarî Bey', 4. B., İstanbul 1955. (Ticarî Bey')

ARSLANLI Halil: Kara Ticareti Hukuku Dersleri, Umumî Hükümler, 3. B., İstanbul 1960. (Umumî Hükümler)

AYDOĞDU Murat/AYAN Özge: Türk Borçlar ve Türk Ticaret Hukuku'nda Yer Alan Faiz İle İlgili Düzenlemeler, Ankara 2013.

AYHAN Rıza/ÖZDAMAR Mehmet/ÇAĞLAR Hayrettin: Ticarî İşletme Hukuku, Genel Esaslar, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 7. B., Ankara 2014.

BAHTİYAR Mehmet: Ticarî İşletme Hukuku, Ders Notları Soru Örnekleri, Güncellenmiş 16. B., İstanbul 2015.

BAŞBUĞOĞLU Tarık: Uygulamalı Türk Ticaret Kanunu, Açıklamalar-İçtihatlar, C.1, Madde 1 – 815, Ticarî İşletme-Ticaret Şirketleri-Kıymetli Evrak Hukuku, Ankara 1988.

BATTAL Ahmet: Faturada Yer Alan Vade Farkı Kaydının Niteliği ve İtiraz Edilmemesi Halinde Sonuçları İle İlgili Yargıtay Uygulaması, Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu Bildiriler-Tartışmalar XVI, 14 Mayıs 1999, s. 73 vd.

BİLGİLİ Fatih/DEMİRKAPI Ertan: Ticaret Hukuku Dersleri, Ticarî İşletme Hukuku-Şirketler Hukuku-Kıymetli Evrak Hukuku, 2. B., Bursa 2012.

BOZER Ali/GÖLE Celal: Ticarî İşletme Hukuku, Güncellenmiş ve Genişletilmiş 3. B., Ankara 2015.

ÇAĞLAYAN Pınar: Avrupa Birliği Yönergeleri ve Alman Hukukundaki Deneyimler Işığında Mal ve Hizmet Tedarikinde Geç Ödemelerin Sonuçları (TTK MD. 1530), Haziran 2011, C.XXVII, S.2, s. 171 vd.

ÇEKER Mustafa: 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Ticaret Hukuku, 6335 Sayılı Kanuna Göre Yenilenmiş 5. B., Adana 2012.

- ÇEVİK Orhan Nuri:** Gerekçeli-İçtihatlı-Notlu Türk Ticaret Kanunu ve Uygulamasına İlişkin Mevzuat, Gözden Geçirilmiş 2. B., Ankara 1993.
- DERYAL Yahya:** Ticaret Hukuku, Güncellenmiş 7. B., Trabzon 2004.
- DOĞANAY İsmail:** Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C.I, Madde 1-419, Tümünden Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 4. B., İstanbul 2004.
- DOMANIÇ Hayri:** Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C.I, Adi Şirketler, Kollektif ve Komandit Şirketler, İstanbul 1988.
- DOMANIÇ Hayri/ÇAMOĞLU Ersin:** İçtihatlı-Notlu Kürk Ticaret Kanunu Ticarî Mevzuat, İlaveli 3. B., İstanbul.
- DOMANIÇ Hayri/ULUSOY Erol:** Ticaret Hukukunun Genel Esasları, TTK Tasarı ve Gerekçeleri ile Birlikte, Gözden Geçirilmiş Yenilenmiş 5. B., İstanbul 2007.
- ENGİN Baki İlkay:** Fatura ve Teyit Mektubunda Yer Alan Vade Farkı Kaydına İtiraz Edilmemesinin Sonuçları, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. LXI, S. 1-2, Yıl: 2003, s. 257 vd.
- EREN Fikret:** 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanununa Göre Hazırlanmış Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 16. B., Ankara 2014.
- ERİŞ Gönen :** Gerekçeli-Açıklamalı-İçtihatlı 6335 Sayılı Kanunla Güncellenmiş Yeni TTK Hükümlerine Göre Ticari İşletme ve Şirketler, Ticaret Sicili Yönetmeliği ve İlgili Tebliğler, C.I, Madde 1-51, Ankara 2013. (Ticari İşletme ve Şirketler-2013/C.I)
- ERİŞ Gönen :** Açıklamalı-İçtihatlı En Son Değişikliklerle Birlikte Türk Ticaret Kanunu, Ticari İşletme ve Şirketler, C.I, Ticari İşletme-Madde 1-135, Ticaret Şirketleri-Madde 138-173, Gözden Geçirilerek Güncellenmiş ve Genişletilmiş 3. B., Ankara 2004. (Ticari İşletme ve Şirketler-2004/C.I)
- HİRŞ E.:** Ticaret Hukuku Dersleri, Genişletilmiş ve gözden geçirilmiş 3. B., İstanbul 1948.
- İMREGÜN Oğuz:** Kara Ticareti Hukuku Dersleri (Genel Hükümler-Ortaklıklar-Kıymetli Evrak), 13. B., İstanbul 2005.
- ISRAEL Jeanne:** LesRegles de la Preuve. <http://www.afdcc.fr/les-regles-de-la-preuve/Erişim> tarihi: 14.09.2015.
- KARAHAN Sami:** Ticari İşletme Hukuku, Güncellenmiş 26. B., Konya 2014.
- KARAKAŞ Fatma Tülay:** Karine Kavramı, Kanuni Karineler ve Varsayımlar, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.62, S.3, Yıl: 2013, s. 729 vd.
- KARAYALÇIN Yaşar:** Ticaret Hukuku, İ. Ticarî İşletme, 3. B., Ankara 1968.
- KAYAR İsmail:** Ticari İşletme Hukuku, Güncellenmiş 10. B., Ankara 2015.
- KOCAYUSUFPAŞAOĞLU Necip:** HATEMİ/SEROZAN/ARPACI Borçlar Hukuku Genel Bölüm, C. 1, Borçlar Hukukuna Giriş Hukukî İşlem Sözleşme, 2010 Tarihli 5. Bası'dan 6. Tıpkı B., İstanbul 2014.
- KUBİLAY Huriye/GÖKSOY Yaşar Can/AYAN Özge/YILDIRIM Ali Haydar :** Türk Ticaret Kanunu, Ticari İşletme Md. 1-135, İçtihatlar ve İsviçre Federal Mahkemesi Kararları, C.I, İstanbul 2004.
- KUMKALE Rüknettin:** Hukuki ve Mali Yönüyle Fatura, Ankara 2012.

- KURU Baki:** Hukuk Muhakemeleri Usulü, C.II, 6. B., İstanbul 2001.
- MOROĞLU Erdoğan/KENDİGELEN Abuzer :** İçtihatlı-Notlu Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Mevzuat, Tümü İle Gözden Geçirilmiş ve Güncelleştirilmiş 9. B., İstanbul 2010.
- PEKCANITEZ Hakan/ATALAY Oğuz/ÖZEKES Muhammet:** Medenî Usûl Hukuku, 14. B., Ankara 2013.
- POROY Reha/YASAMAN Hamdi:** Ticari İşletme Hukuku, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 15. B., İstanbul 2015.
- PULAŞLI Hasan:** İsviçre ve Alman Hukuku İle Karşılaştırmalı, Notlu ve İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Ticarî Mevzuat, Ankara 2013.
- SAKA Zafer:** Ticaret Hukuku, Ticari İşletme, İstanbul 1998.
- SENGİR Turgut/TARAY Haydar:** Ticari Satışlarda İspat Vasıtalarından Fatura, İstanbul Barosu Dergisi, C.XLII, S.1-2, 1968, s. 1 vd.
- TOKSAL Baki:** Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C.I (1 ilâ 99 maddeler), Ankara 1986.
- TOPUZ Gökçen:** Medeni Usul Hukukunda Karinelerle İspat, Ankara 2012.
- TUNA Ergun:** Ticaret Hukuku, C.I, Ticari İşletme, İstanbul 1993.
- UÇAR Salter:** Hukukumuzda Ticaret Sicili Tacir ve Esnaf Kavramı, İstanbul 1993.
- ULUSOY Erol:** Ticari Örf ve Adet Hukuku, İstanbul 2001.
- ÜLGEN Hüseyin/HELVACI Mehmet/KENDİGELEN Abuzer/KAYA Arslan/NOMER ERTAN N. Füsün:** Ticari İşletme Hukuku, Güncellenmiş 4. B., İstanbul 2005.
- ÜNAL Oğuz Kürşat:** Fatura ve Teyit Mektubu, 6. B., Ankara 2015.